

Razvrščanje storilcev kaznivih dejanj

Janez Pečar*

V zadnjem desetletju je v kriminološki literaturi opisanih dosti prizadevanj za razvrščanje storilcev kaznivih dejanj z različnih zornih kotov. Očitno je, da se marsikje po svetu močno trudijo to razvrščanje napraviti tako teoretično kot praktično uporabno. Zato naletimo na nemalo raznih klasifikacij in tipologij. Poleg tega pa so se močno razširila tudi metodološka razmišljanja, katerih namen je predvsem zaostri merila za razvrščanje ljudi v posamezne kolikor toliko homogene skupine. Skratka, zdi se, da je klasifikacija dosegla precejšen razmah, s tem pa je narasla tudi njena pomembnost, saj jo poudarjajo v prenekaterih disciplinah, ki se kakorkoli ukvarjajo z deviantnostjo. Klasificiranje se tako kaže skoraj kot nepogrešljivo pomagalo pri prenekaterih dejavnostih v strokah, ki obravnavajo tako kaznivo dejanje kot tistega, ki ga je storil.

Pri tem pa velja poudariti, da začenjajo ločevati tudi tipologijo od klasifikacije, medtem ko pred leti med njima ni bilo posebnega razločka, vsaj takšnega ne, iz katerega bi ustvarjali bodisi vsebinske bodisi metodološke odtenke. Dandanes je to dosti bolj razširjeno prav zaradi tega, ker različni pisci ob določenih pojmih žele misliti na iste reči, medtem ko je prej nastajala tudi zmeda ob rabi istih besed za različna pojmovna področja, ki sčasoma postajajo instrumentarij z ustreznimi vlogo.

Po večinskih izhodiščih je:

— Tipologija največkrat rabljena za nakazovanje medsebojno izključujočih se tipov, ki so določeni ali opredeljeni po različnih vrstah meril in pri katerih so variable določenega tipa med seboj povezane.¹ S tipologijo se navadno poudarjajo značilnostne oblike po katerih je mogoče posameznika hkrati razvrstiti v več tipov in narobe, netipični primeri se ne morejo razporediti v noben tip.² Tipologija naj bi temeljila na glavnih potezah osebnosti storilca in razmerjih med njegovimi notranjimi značilnostmi,³ itd.

— S klasifikacijo pa navadno razumemo metode za razvrščanje posameznikov v razrede, ki so oblikovani z eno ali več variabel in ki vsebuje vse dejanske ali možne povezave variabel, oz. povezuje celokupnost značilnosti pojavov tako, da je vsak posameznik uvrščen na svoje mesto

oz. tja kamor spada, pri čemer naj klasifikacija predstavlja dovolj visoko stopnjo abstrakcije.⁵

Za mnoge še vedno, zlasti zato ker tipologija vsebuje katerikoli sistem klasifikacije, ne pomeni to razločevanje kaj posebnega, ali vsaj ne več kot morebiti dve stopnji iste dejavnosti, ki pa se ne izključujeta. Zato bo tudi ta sestavek uporabil obe možnosti za označevanje istega področja v najširšem smislu, ki ga nekateri pojmujejo skupno kot tipološko klasifikacijo, s čimer naj bi bilo poudarjeno oboje, tipologija in klasifikacija.

Za to dejavnost je torej značilno, da iščemo skupne poteze storilcev in jih, za določene namene razvrščamo v posamezne kriminalne tipe. V ospredju in za naš namen bo t. i. kriminološka tipologija, ki se deli kot bomo videli, na razna področja, čeravno bo šlo izključno za ljudi in ne za njihova kazniva dejanja, ki so neredko prav tako izhodišče za razvrščanje, vsaj pri nekaterih manj zahtevnih tipologijah in za docela praktične namene, ki jim pogosto tudi ne gre odrekati pomena zavračanja, etiketiranja, zaznamovanja, itd.

Ljudje smo nasploh močno nagnjeni h kategoriziranju že za vsakdanjo rabo. Zato je pričakovati, da bo razvrščanje služilo tudi strokam, ki se ukvarjajo z deviantnostjo. Le-te si od tega obetajo nekatere koristi med njimi tudi uspešnost. Posebej še zato, ker si ljudje nismo enaki, in iskanje podobnosti v nas občutno zmanjšuje število modelov, s katerimi je lažje ravnati, jih voditi, spreminjati in nadzorovati.

Zdi se, da je osrednje vprašanje v tipologiji in klasifikaciji omogočanje ustreznega in potrebne nadzora, ne glede na to ali gre pri tem tudi za razvijanje in napredovanje znanja, za diagnosticiranje in tretmantske tehnike,⁶ itd. Toda kot pravijo, razvrščanje je pogosto »kruta dejavnost, ki usmerja usode in pripravlja propad«.⁷

1. Poskus zgodovinskega pregleda

Razločevanje ljudi po vzrokih za njihovo deviantnost se začenja že z Aristotelom, ki jih je povezal s fizionomijo, značajem, moralnimi dispozicijami ljudi in nekaterimi drugimi okoliščinami, izhajajočimi iz gospodarske ureditve,

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Hood/Sparks, s. 114—115.

² Mezger, s. 4.

³ Igošev, s. 73.

⁴ Hood/Sparks, s. 115.

⁵ Igošev, s. 73.

⁶ Glej tudi Beker/Heyman, s. 4.

⁷ Toch, s. 15.

ki so imele zanj kriminalen pomen. Deviante je delil na tiste, ki postajajo to zaradi bolezni in tiste, ki so to iz navade. V starem Rimu in kasneje v srednjem veku so poudarjali predvsem dve skupini dejavnikov: človeške strasti in družbene razmere. Preko Thomasa Morra, Lavatera, in drugih⁸ pa se s frenologijo F. J. Galla in teorijo o rojenem hudodelcu Cesare Lombrosa vzbudi vidnejša potreba po razvrščanju storilcev kaznivih dejanj. Določen vpliv na tipologijo se pripisuje tudi Darwinu in njegovim teorijam. Iz teh izhodišč sta nastali dve skupini storilcev: poklicni, za katere je kriminal svobodno izbrana dejavnost zaradi preživljanja, in storilci zaradi slabe osebnosti, ki se ne morejo poboljšati in so nesposobni, da bi se izkopal iz kriminalnega življenja.⁹

Toda delitev deviantov s kriminološko vrednostjo pripisujejo predvsem Lombrosu oz. italijanski antropološki šoli¹⁰ s Ferrijem na čelu. Od njiju dalje pa se kriminološka klasifikacija očitneje kot dotlej in znanstveno bolj utemeljeno razvija v treh smereh in sicer: biološki, sociološki in biosociološki, odvisno od tega, katere sestavine so posamezni nosilci tipologij postavljali v ospredje, oz. od tega, kaj so sploh bili ali psihologi ali psihiatri ali pravniki ali sociologi, itd. in odvisno od tega, ali so vedeli še kaj o karakteriologiji, endokrinologiji, biologiji in medicini, ali odvisno od tega, koliko so lahko naraščajoče znanje zlasti 19. in 20. stoletja povezovali z več področji za prav določen namen, t. i. kriminološke klasifikacije.

Zato se v teh dveh stoletjih pojavlja kar dosti imen, ki so se ukvarjala s tipologijo. Pogledi na človeka — devianta postajajo izredno pestri in za prenekatero nosilce tipologij so značilna spoznanja, ki so ji želeli poudariti glede na to, ali so bili zanje odločilni endogeni ali eksogeni, makro ali mikrosociološki, pa genetični, psihološki, psihoanalitični, fenomenološki, psihiatrični, biološki, resocializacijski ali tretmanski in še marsikateri drugi dejavniki.

Ni mogoče naštetih vseh, ne da bi jih veliko nehote prezrli, ki so si prizadevali spoznavati okoliščine, v katerih so storilci kaznivih dejanj postali takšni kot so. Od tod tudi pojav, da iz klasifikacij

⁸ Glej Grapin, s. 8, 9, 10 in 13. Milosavljević, s. 199, itd.

⁹ Milosavljević, prav tam.

¹⁰ Glej o tem Kobe, s. 10, Hood/Sparks, s. 116, Abrahamsen, s. 118, Milosavljević, s. 199, Canepa, s. 43, in drugi.

dejanj prehajajo na tipologije ljudi ali narobe, kar čestokrat vzbuja kritike zaradi neustreznosti tipiziranja, ki je največkrat določeno že z namenom.

Vendar pa pri tem gotovo velja omeniti, zlasti naslednja imena Henry Mayhew (priložnostni, poklicni storilci), Lindesmith-Dunham (individualni, družbeni), Liszt (trenutni, popravljivi, nepopravljivi), Goring (fizični, mentalni, moralni), Kretschmer (6 konstitucionalnih tipov), Schneider (hipertimični, depresivni, fanatični, nestalni, eksplozivni, apatični, brezvoljni, astenični), Seelig (8 tipov), Gruhl (4 skupine), Exner (6 skupin), Mezger (iz situacije, po značaju), Pinaltel (6 tipov), Mergen (poklicni, priložnostni, po stopnji nevarnosti), Di Tullio, Hood-Sparks (po vzročnosti), Gibbens (15 tipov) itd., pa naši domači pisci kot Maklecev (eksogeni, — endogeni, akutni-kronični, popravljivi-nepopravljivi oz. ne težko popravljivi), Živanovič in nekateri drugi.¹¹

Vsaka skupina se pogosto še deli na dve ali več podskupin ali odtenkov, poleg tega pa so se oblikovale skupine nosilcev, ki zastopajo kolikor toliko enotne poglede na kako tipologijo in podobno.

Canepa¹² pravi, da se je zgodovinsko gledano, razvrščanje razvijalo v treh fazah in sicer:

— **naturalistična faza**, ki je za kriminologijo fundamentalna. V njej se tipologije lotevajo z naturalističnih izhodišč zoologov in botanikov. Lombroso in Ferri imata pri tem pomemben prispevek;

— **klinična faza**, ki se začneja z Di Tullijem. Njen temelj je konstitucionaliziran in se kasneje dopolnjuje s psihologijo in psihoanalizo, zlasti s spoznanji Aleksandra in Stauba, in

— **kritična faza**, ki še poteka in izhaja predvsem iz psihologije. V tej fazi prenekateri sploh negirajo znanstveno možnost oblikovanja tipologij, pri drugih tipologija postaja prej predikcija kot to kar naj bi bila, itd.

V zadnjem desetletju pa se znatno poudarja in kritično vrednoti pomen klasifikacije na stigmatizacijo in nastajajo pomisleki, da so se tipologije pokazale kot neučinkovite, premalo individualizirane, evolutivne in dinamične.

¹¹ Glej znatno več o tem Kobe, s. 16—17, Canepa, s. 423, Vouk, s. 770—774, Abrahamsen, s. 119—120, Hood/Sparks, s. 116—117 in drugi.

¹² Canepa, s. 423.

2. Tipi tipologij

Ni naključje, da se iz tipov vedenja ustvarjajo tipi storilcev. To je spodbujalo že pravo, ki ureja in ločuje zaželeno od nezaželenega vedenja, toda to se danes, vsaj teoretično opušča in oblikujejo se druge možnosti, zaradi katerih bi lahko rekli, da **ima tudi tipologija svoje tipe**. Na to je zlasti vplivala klinična kriminologija, ki je odvrnila pozornost od dejanja k storilcu in ga začela smotrno preučevati kot osebnost tako psihološko, psihiatrično, psihoanalitično, z zornega kota nastajanja protidružbenega značaja storilca, organskih motenj, itd. Toda tudi to je čedalje bolj kombinirano in upošteva vedno več področij kot so vedenje ob dejanju, interakcije, navade storilca, njegova samopodoba,¹³ itd.

Sicer pa se tipologije razločujejo že po tem, ali gre za **odrasle** ali **mladoletnike**. Predvsem mladoletniškim tipologijam so v zadnjih desetletjih namenili izredno veliko pozornost. Razločki so tudi pri **vrstah dejavnosti nadzornih mehanizmov**, pri čemer je največ poudarka na tretmantskih dispozicijah oz. klasifikacijah obsojenca. Ponekod so v ospredju idejnovarnostne okoliščine, posebnosti volje in čustvene poteze,¹⁴ pomembne za ustvarjanje tipologij, ki predstavljajo obširna področja podatkov o storilcu.

Discipline, ki se vključujejo v pojasnjevanje razvrščanja vedno določajo izbiro variabel, ki prevladujejo v tipu tako, da bi lahko rekli, da so nekatere bolj biopatološke, druge psihogenetske, tretje psihoanalitične, pa konstitucionalne, somatopsihične, tja do socioloških, biosocioloških in legalnih itd.

Dokajšnje število tipologij se loteva delitve storilcev po tem, ali so akutni oz. trenutni ali kronični oz. habitualni. To bi nekako ustrezalo razvrstitvi na **priložnostne oz. situacijske** in **stalne**, zelo ali manj dejavne oziroma persistentne. Nekateri zopet ločujejo trenutne (»priložnost dela tatu«), združene oz. asociativne (ki zapadejo vplivom drugih) in kronične.

Ni treba posebej poudariti, da tvorijo posebno skupino seksualni, duševno bolni oz. mentalno defektni.

Kot posebna tipologija tipologij¹⁵ je delitev na **klasifikatorne, ekstremne in idealne**. Prva v glavnem klasificira primere v smislu naravnih kategorij brez nakazovanja bistvenih značilnosti, druga določa polarne značilnosti. Za obe je pomemb-

no, da sta empirični. Tretja, idealna, se razločuje od obeh in vsebinsko združuje teoretična spoznanja, ki izhajajo iz raziskovanja.

Drugi zorni kot zopet napeljuje k razločevanju tipologij na **empirične, teoretične in sintetične**.

Brez pomena prav tako ni delitev na **kriminološke in legalne** (pravne), ki ji dodajajo tretjo tipologijo, in sicer tipologijo mladoletnih delinkventov.¹⁶ Slednja pozna dve zvrsti: **časovno in metodološko** klasifikacijo. Časovno dele na **etiološki, tretmantski in recidivistični tip**; metodološko pa na **osebnostni, teoretični in prediktivni**.¹⁷

Nekoliko starejši, zlasti nemški viri,¹⁸ dele lotevanja vedenja storilcev po **splošnih in individualnih** izhodiščih, pa na tipologije, ki obravnavajo **fenomenološko, strukturalno in vzročnostno** problematiko, pa zopet storilce na **aktivne in pasivne** oz. priložnostne, iz navade, itd.

Znova velja poudariti, da imajo velik pomen tipologije, ki obravnavajo deviante glede na to ali jih je mogoče uporabiti za **tretmantsko delo** zlasti z obsojenci oz. devianti v zavodih ali na prostosti, ali pa prihajajo v poštev pri **administrativno-vodstvenem** (management) delu. Obe zvrsti klasifikacije sta pomembni še posebno, če lahko druga drugo dopolnjujeta.

Zadnja leta pa se vedno bolj pojavljajo prizadevanja po izpopolnjevanju klasifikacij s **kombinacijami**, ki jih velja omeniti kot posebno. Gre za t. i. »cross-classification«¹⁹ študije. Le-te naj predvsem pomagajo praktikom pri prevzgoji ljudi še zlasti zato, ker nihče ne predstavlja en sam tip, ker gre pri posamezniku za lastnosti več različnih tipov itd., in ker je treba uporabljati diferencialne diagnoze pri kakršnihkoli odločitvah nadzorovalnega oz. vedenjsko-spreminjalnega dela.

3. Namen in pričakovanja (koristnost)

Načeloma naj bi tipologija predstavljala določeno enovitost vrednotenja izbranih vrst ljudi, ki jih označujejo kolikor toliko ugotovljive in merljive posamezne značilnosti, zaradi katerih se lahko nekatere skupine razločujejo od drugih, včasih tudi podobnih, če ne docela različnih.

Klasificiranje ljudi pa je, po drugi plati neredko **nevarna dejavnost**, s katero vplivamo na

¹³ Hood/Sparks, s. 123.

¹⁴ Igošev, s. 48.

¹⁵ Hempel v navedbi Dessaur, s. 28.

¹⁶ Kobe, s. 9.

¹⁷ Sheldon/Eleanor Glueck, s. 114—145.

¹⁸ Mezger, s. 4, 10, 16, 17.

¹⁹ Glej npr. Warren, s. 250 in 255.

njihovo življenje, tako da ga začno (še bolj) razvijati v smeri, ki ga nakazuje taka tipologija. Nedvomno pa je klasificiranje sestavina družbenega nadzorovanja in njegova funkcija, ki podobno kot stigmatizacija omogoča obravnavanje posameznika ali njegove skupine za čisto določene namene. Ti nameni pa so v nadzorovanju popolnoma jasno izraženi in razvidni iz vloge mehanizmov, ki se ukvarjajo z devianti, odvisno čestokrat tudi od tega, ali gre za odkrivanje, pregon, sojenje ali poboljševanje, oz. še za kaj drugega. Prav zato menijo, da začenjajo tipizirani polagoma odigravati vloge skladno tipu, ki so jim ga pripisali, oz. v skladu s pričakovanji tistih, ki imajo **moč, da druge (deviante) klasificirajo**.

Najprej že kazensko (ali kaznovalno) pravo deli ljudi na kriminalne in nekriminalne. Pozornost torej že od vsega začetka velja kriminalnim, ki so »hkrati temelj za znanstveno raziskovalne analize«.²⁰

Sicer pa naj bi glede namena razločevali idealno tipologijo od empirične.²¹ **Idealna** naj služi teoretični ureditvi variabel, testiranju zamisli, istovetenju nenavadnih možnosti, primerjanju teorij in iskanju temeljev za primerjavo. **Empirična** tipologija pa naj bi imela naslednje naloge: izboljšuje naj resnost odkritij, oskrbuje podatkovno bazo za oblikovanje teorij, vpliva na pojasnjevanje posameznih tipov in dopolnjuje oz. opremlja posamezna dokazila kot prispevke za teoretično primerljivost.

Tipologija s tem v zvezi nehoti **vzbuja pričakovanja, da bi storilce** kaznivih dejanj lahko obravnavali hitro in učinkovito, ne glede na to, ali gre za raznovrstne, tako posameznike kot skupine. Tu pa se pri klasificiranju storilcev pojavljata dve pglavitni oviri za oblikovanje tipologij, to sta:²² storilci se čestokrat specializirajo in njihovo kriminalno vedenje je tako nestanovitno, da ne dopušča pomenljive klasifikacije. Še posebno velja to, če naj bi v kombinacijah tipov ustvarjali ustrezno tipologijo, uporabno tako za pregon kot za odvracanje, rehabilitacijo, preprečevanje in omejevanje ali še kaj drugega.

Poleg tega se od klasificiranja pričakuje, da naj bi tako za teoretike kot za praktike in raziskovalce združevalo posamezne skupine storilcev v enoten klasifikacijski sistem za odbiranje

deviantov v posamezne kategorije, ki omogočajo:²³

— korak k pojasnjevalnim teorijam in pomagajo pri napovedovanju, ki naj sledi razumevanju stanja,

— uporabnost za uspešno ravnanje in obravnavanje deviantov oz. ustrezne odločitve kaj z njimi, in

— boljšo natančnost in učinkovitejše raziskovalno delo.

Prenekateri menijo, da je namen klasificiranja zagotovljen, če so postavljeni tipi v skladu s tipi kazenskopravnega tretmana, oz. če se potrjuje tesna povezanost med osebnostjo storilca in posebnostmi njegovega obravnavanja. Tu naj bi razvrščanje zlasti ustrezalo stopnji odgovornosti za dejanje, pri čemer mislijo predvsem na ponavljalce kaznivih dejanj, za razloček od situacijskih, itd.

Pričakovanja od dobrih tipologij torej niso tako majhna niti skromna. Od njih se zahtevajo predvsem koristnost in praktičnost. Čim manjše prekrivanje in tem boljše razločevanje. Pa ne le to, uporabne naj bi bile večstransko in odvisno od namena. Teh pa ni malo, saj gre po eni plati za k družbi in k storilcu naravnane cilje, po drugi pa za resocializacijo, rehabilitacijo, kriminalno prognozo, tretman, kazenski postopek, itd.

Ali tipiziranje lahko ustreza vsem tem namenom, hkrati, posamično, na več področjih?

4. Sodobne zahteve za »dobro« tipologijo

Razmišljanje o tipologijah so ob raziskovalno-teoretičnem kriminološkem delu močno napredovala. Zato je normalno, da tipologije niso več tako enostranske, da skušajo obvladovati značilne in prevladujoče osebnostne poteze deviantov, in iščejo temeljne posebnosti za klasificiranje itd. Razvrščanje si postavlja čedalje strožja merila in kriterije ter postavlja, ne le eno samo, marveč vedno več razmerij oz. variabel, ki jih, kot smo videli, celo združujejo (cross classification) in zlasti skuša oblikovati večnamenske tipologije. Le-te naj bi bile, ne le za eno samo rabo oz. namen, s čimer se nedvomno razširja njihova uporabnost, oz. »domet«.

S tem v zvezi pa se seveda **pojavljajo določene zahteve, kakšna naj bi bila sodobna tipologija in čemu naj bi sploh ustrezala?**

²⁰ Dessaur, s. 19.

²¹ Wood v Read/Baali: Faces of delinquency, s. 141.

²² Chaiken/Chaiken, 196.

²³ Warren, s. 240.

Zdi se, da sta imela Hood in Sparks v njuni knjigi »Key Issues in Criminology«²⁴ že pred dobrim desetletjem zelo jasne poglede na to vprašanje. Pravita takole:

— področje tipologije naj bi bilo kolikor mogoče široko, tako da bi lahko obsegalo čim večje število storilcev,

— posamezni tipi naj bi bili tako oblikovani, da se medsebojno vzajemno izključujejo (kajti doslej se je pogosto pokazalo, da se tipologije prekrivajo, oz. da je mogoče posameznika po njegovih značilnostih uvrstiti kar v več skupin in ne vedno v eno samo),

— tipologija mora biti taka, da jo je mogoče lahko in zanesljivo identificirati, in nazadnje

— pojavlja se vprašanje, koliko tipov naj vsebuje posamezna tipologija, bodisi pri etiološkem raziskovanju, bodisi za tretnantske namene, za kaznovanje, itd.

Po dosti novejših merilih²⁵ naj bi dobra tipologija ustrezala še naslednjim zahtevam, ki se deloma prekrivajo s prejšnjimi, sicer pa vnašajo tudi nekaj dodatnih izhodišč zaradi katerih je natančnejša. Tako npr.:

— tipologija naj bi bila zadosti popolna, tako da obseže kar največ oseb ali storilcev, oz. takšna da omogoča klasificiranje večine ljudi, ki jih je treba razvrščati,

— vsebovati mora jasne operacionalne definicije, tako da je vsaka oseba ustrezno razvrščena z minimalnim dvomom,

— sistem tipiziranja naj bo zanesljiv, tako da tudi dva ocenjevalca enako klasificirata posameznika,

— mora biti solidna in veljavna, tako da ima oseba, ki je razvrščena v določen tip resnično tiste lastnosti, ki prevladujejo pri tem tipu,

— naj bo dinamična, tako da je lahko spremenjati posameznika v smislu njegovega obravnavanja in da bo tretman odražal pomen klasificiranja,

— vsako klasificiranje naj bo v določenem obsegu namenjeno tretmanu, in

— klasificiranje naj bo gospodarno (ekonomično), tako da je lahko veliko število storilcev razvrščati z minimalnimi stroški in kar z najmanjšim številom osebja.

Ostali zahtevki posameznih piscev, ki so, ali dosti manj sistematični ali pa bolj povzemajoči,

²⁴ Glej s. 124 do 125.

²⁵ Glej zlasti Megargee, s. 108.

so še npr.: tipologija naj bo čim bolj abstraktna, uporabljajo naj jo izredno zanesljivi ocenjevalci, zadevati mora ustrezne skupine deviantov, ki so kolikor toliko trdne, naj bo dovolj jasna,²⁶ vsebuje naj tako podobnosti kot posebnosti, pomaga naj doseči cilje, naravnana naj bo k storilcu, osebnju in okolju,²⁷ oz. vsebuje naj sestavine tipiziranja osebnosti, zmanjšuje naj osebnostne konflikte in obsega glavne dejavnosti, ki jih je treba doseči,²⁸ itd.

Poleg tega menijo, da naj klasificiranje storilcev upošteva osebne, psihiatričnopsihološke dejavnike, situacijske podatke o okolju in kombinacijo obeh.²⁹ Predvsem pa naj bi bila praktična,³⁰ itd.

Zahtev torej ni malo. Večinoma vsebujejo merila, ki naj jih izpolnjuje tipologija v idealnem smislu, za katera pa je težko pričakovati, da bodo izpolnjena. Če sploh kaj potrjujejo, je to napredek nasproti tistemu, kar o tipologijah vemo izpred desetletij, čeravno je staro znanje prav tako pomembno, toda bilo je dosti manj previdno. Če je v »novem« kaj popustljivega je predvsem to, da priznavajo da ni napotil, koliko tipov naj vsebuje posamezna tipologija.³¹

5. Teorije in tipologija

V zvezi s tipologijami se pojavlja zanimivo vprašanje: koliko so posamezne znanosti lahko vplivale nanje? Katere so te znanosti? Koliko so v klasificiranju vsebovane etiološke sestavine in sploh kaj odražajo tipologije z zornega kota antropologije, sociologije, biologije, psihologije, psihiatrije, prognostike, kriminalne politike, itd. oz. njihovih teorij, kolikor sploh ne razmišljamo o tem, da je pretežni del vendarle namenjen kriminološkim ciljem, čeprav ne izključno. To zadnje bi veljalo zlasti na kliničnem področju.

Verjetno gre znova poudariti, da so resnejša poglobljanja v tipologijo in klasificiranje relativno nova, zlasti spričo primerjav o razvrščanju ljudi v skupine po lastnostih v preteklosti. **Tudi danes je tipologija s svojimi dosežki neenakomerno razvita**, odvisno od posameznih strok. Morda bi res lahko rekli, da so bolj dovršene tiste, ki so tretmansko usmerjene, kot druge,

²⁶ Warren, s. 536.

²⁷ Palmer, s. 256.

²⁸ Prav tam, s. 258.

²⁹ Amrahamsen, s. 117.

³⁰ Žarikov, s. 134.

³¹ Hood/Sparks, s. 126.

ki so morebiti dosti bolj parcialne in imajo različne (drugačne) cilje. S tem pa tudi posamezne teorije bodisi pridobivajo bodisi izgubljajo na svoji vrednosti.

Najprej velja omeniti tipologije, ki izhajajo iz kazenskega prava. Le-to uporablja različna izhodišča, od meril »nevarnega stanja« do preštevanja kolikokrat je kdo storil kaznivo dejanje, tja do habitualnih³² in drugih. Zdi se, da so pravnim ali legalnim tipologijam posvetili še najmanj pozornosti z raziskovalnim delom, zato so ostale pretežno na ravni svoje konvencionalnosti iz preteklosti. Toda kazenskemu pravu gre za sluga za spodbujanje k razmišljanju tudi v nekazenskih disciplinah.

Od njega so v tipologijah prešli v verificiranju vrednosti in uporabnosti tipologij na psihoanalitične teorije, sociološke teorije, pa psihiatrične, da sploh ne omenjamo bioloških oz. biosocioloških. Od tod seveda v klasificiranju deviantov tudi prenekatero težavo z neprimerljivostjo in protislovnostjo.³³

Zato ni zaman prišlo do kritičnega presojanja teorij v tipologiji, zlasti z zornega kota kriminalne osebnosti, ki jo je spodbudil interakcionizem v kriminologiji še posebno v njenem kliničnem delu.³⁴ Klinična kriminologija je postavila določena izhodišča za teorijo o kriminalni osebnosti še posebej s Pinatelovim spoznanjem o »prehodu na kaznivo dejanje«³⁵ in Robertovo kriminologijo družbene reakcije, ki morata nalleteti na ustrezen odmev tudi v klasificiranju deviantov, ker dokaj spreminjata dotedanje poglede, tako na dejanje, ki je nastalo iz storilčeve odločitve, kot na njegovo obravnavanje.

Če naj bi tipologija ustrezala etiologiji in tretmanu, potem je teorija o vzročnosti močno zamotala dovršenost v razvrščanju. Prenekateri stereotipi namreč niso mogli več ustrezati zahtevam t. i. »general« in »middle range theories«. Še več, menijo celo, da se nikoli ne bo izkazalo, da so sploh empirično dokazane oz. pravilne.³⁶ S tem pa so tudi teorije o različnosti stikov, o družbeni dezorganizaciji, teorije vlog, psihogenetske teorije, itd., v tipologiji postale dvomljive, oz. močno načete v svoji uporabnosti.

³² Glej o tem Kobe, s. 18—22.

³³ Dessaur, s. 22.

³⁴ Glej o tem zlasti gradivo 7. mednarodnega kriminološkega kongresa v Beogradu, 17. do 22. september 1973.

³⁵ Canestri, s. 449.

³⁶ Hood/Sparks, s. 111.

Teorija o socializaciji³⁷ in tretmantsko naravnana tipologija pa so ostale vendarle v središču pozornosti, zlasti zato, ker so obetale razvijanje specifičnih terapevtskih metod na katere so se po drugi strani večkrat tudi opirale in se jim prilagajale iz docela praktičnih razlogov. Pa tudi teoretiki, praktiki in raziskovalci še najbolj tesno sodelujejo ravno pri iskanju klasifikacijskih sistemov, ki naj bi predvsem, ne le pojasnjevali osebnost in jo pomagali razumeti, marveč tudi omogočali določeno obravnavanje (treatment) zaradi resocializacije.

Razvrščanje s teorijami (ali izhajanje iz njih) se je pokazalo kot nujnost, zlasti tudi v kriminologiji. Le-ta je uporabljala, kot na drugih področjih, predvsem znanje izven nje same. Čeprav nastajajo pri tem nešteti konflikti in nejasnosti vedno znova poskušajo testirati tipologije in variable, ki se z njimi povezujejo. Toda čimveč je znanja, tembolj zamotana in dvomljiva postaja tudi klasifikacija.

6. Kritike o tipologijah

Kot marsikje drugje v znanosti nasploh in v kriminologiji še posebej, tako tudi tipologije doživljajo najraznovrstnejše kritike. Reakcije na klasificiranje so zelo različne in marsikdaj izhajajo iz metodoloških razlogov, iz nezaupanja v razvrščanje ljudi v skupine s skupnimi značilnostmi itd. Uporaba tipologij ustvarja najrazličnejše dileme. Že vpeljane razvrstitve s svojimi učinki v morebitnem tretmanu terjajo reklasificiranje, osebnostni razvoj posameznikov pa je največkrat neponovljiv, kar vzbuja dvome v trdnost tipologij. Vse to in še marsikaj drugega napeljuje na kritičnost, zaradi česar dosti opozarjajo pred tipologiziranjem in klasificiranjem ter opominjajo na previdnost in priporočajo nepretirano rabo le-teh. Ugotavljajo npr.:

— večina teoretikov najprej predvidi strukturo tipologije (etičnost?), nato pa se loti operacionalnega definiranja, si zamisli uporabljivost skupin, ali raziskuje veljavnost skupin glede na določene lastnosti, če so sploh storjeni takšni začetni koraki;³⁸

— razvrščanje največkrat preslabo ali pa sploh ne upošteva etiološke problematike. To povzroča, da so etiološki okviri v tipologiji neuporabni za

³⁷ Warren, s. 246.

³⁸ Meyer/Megargee, s. 124.

tretmanske namene in kolikor gre za njihovo uporabljivost največkrat razočarajo;³⁹

— v stotinah opravljenih raziskav so v zadnjih desetletjih prišli tako do pozitivnih kot negativnih spoznanj, toda vse skupaj je pripeljalo do resnih pomanjkljivosti;⁴⁰

— za veliko tipologij se je izkazalo, da so nestanovitne oz. kratkotrajne, ker je težko predvidevati prihodnje vedenje: tipologije so dokaj neuspešno sredstvo, ker ne morejo obseči številnih diskretnih variabel (tudi podatki dobljeni iz raziskav samoprijavljenega vedenja — self-reported behavior — niso prinesle rešitev) ali pa vsebujejo premajhne vzorce storilcev kaznivih dejanj, ki tvorijo temelj za njihovo oblikovanje;⁴¹

— tipologije ne morejo obseči vseh oblik vedenja, podatki pogosto niso podobni, ugotovitve za nekatere deviante kažejo na različno stopnjo kriminalnosti, kar pomeni da pri oblikovanju tipologij niso vsebovani vsi viri in prenekatero dejanje oz. vedenje, pomembno za tipologijo, ostaja prikrito oz. v temnem polju. Ali drugače povedano; tipologije lahko »udarjajo« mimo, ker posameznika razvrščajo na podlagi pomanjkljivih informacij oz. predvsem na temelju vidnega vedenja;

— **ni tipologije, ki bi bila uporabna za vse namene.** Nekateri sistemi poudarjajo etiološke razsežnosti, drugi se ukvarjajo s tretmanom, nekateri se lotevajo družbene organizacije, drugi družinske, tretji intrapsihične ureditve, nekateri se zopet nagibajo k določenim storilem, drugi žele obravnavati različna področja, itd. Nekateri modeli so statistično-empirični, drugi statistično-opazovalni, tretji pa teoretični. Nekatero tipologije predstavljajo nadaljevanost ali hierarhijo, druge pa so spet razvojne. Nekatero so neposredno naravnane na tretman in nekatere so plodovitejše od drugih pri oblikovanju raziskovalnih hipotez. Skratka »zadnja beseda v tipologiji še ni bila izrečena«;⁴²

— izidi tipologij doslej niso bili uspešni in na nekaterih področjih sploh ne ohrabrujejo. Relativna **neuspešnost** v poskusih ustvariti uporabno tipologijo izhaja iz **pretiranih pričakovanj**, hkrati ko obstoječe tipologije storilcev niso empirično natančne. Poleg tega pa sociološke upoštevajo predvsem vplive okolja na kriminalno vedenje, psihološke upoštevajo genetične vzroke, posredo-

vane z osebnostnimi dejavniki, medtem ko bi bilo treba uporabljati oboje in skupaj;⁴³

— zlasti glede mladoletnih in adolescentnih tipologij menijo, da premalo povedo o storilcu kot osebi. Vsebujejo malo etiološkega, malo povedo o motiviranosti in prav tako nimajo dovolj temeljev za načrtovanje tretmana,⁴⁴ itd.

Skratka tipologija oz. klasifikacija je predvsem sredstvo in kot vidimo dokaj omejeno sredstvo za spoznavanje kriminalnega sveta in vzročnih dejavnikov in s tem seveda tudi nezadostno sredstvo za uspešnejši boj s kriminalom.⁴⁵

7. Stroke, ki se opirajo na tipiziranje ljudi

Pri tem so mišljene predvsem tiste stroke, ki se ukvarjajo z odklonskim vedenjem in z njegovo tipizacijo in klasifikacijo skušajo obseči predvsem dvoje:

— po eni strani s pomočjo klasificiranja ugotavljati, spremljati ljudi in pojave, ki sodijo v njihovo delovno področje, da bi bile lahko bolj učinkovite in da bi s tem sredstvom uspešneje opravljale svoje naloge;

— po drugi strani, da bi ob ustreznih tipologijah kar najbolj primerno vplivale na kliente tako pri odkrivanju kot pri preprečevanju in poboljševanju, kolikor ne celo zdravljenju.

Verjetno se kaže v tem pogledu najprej ustaviti pri odkrivanju in pregonu. **Kriminalistika in policijske znanosti so v zadnjem desetletju razvile nekaj tipologij**, poleg tistih ki obstajajo že od prej, zlasti o nekaterih vrstah deviantov kot so ugrabitelji,⁴⁶ teroristi, narkomani, disidenti, politični protestorji, storilci vojaških kaznivih dejanj in prenekateri drugi. Na nekonvencionalnem področju vedenja tja do storilcev kaznivih dejanj belega ovratnika nastajajo številne nove tipologije, predvsem izkustvene in manj empirično preverjene, s katerimi seznanjajo neposredne terenske nadzorovalce in jih pripravljajo na ukrepanje. Od njih se v prvi vrsti pričakuje učinkovitost, udarnost in mobilnost in tipologija za operativne namene se kaže kot sredstvo za to. Pomeni pripomoček za obvladovanje določenih skupin (nevarnih) ljudi, didaktično pomagalo, možnost za obrambo pred presenečenjem, itd.

³⁹ Warren, s. 534.

⁴⁰ Sechrest et al, Conrad v navedbi Palmer, s. 254.

⁴¹ Chaiken/Chaiken, s. 200.

⁴² Warren, s. 241.

⁴³ Eysenck et al, s. 169 in 170.

⁴⁴ Beker/Heyman, s. 3.

⁴⁵ Kobe, s. 15.

⁴⁶ Glej npr. Goldaber: A tipology of hostage — takers, s. 21.

Kdor namreč ni presenečen, je pripravljen, in oboje pomeni učinkovitost.

Bolj na pravu delujoči nadzorni mehanizmi, kot tožilstvo in sodišče, niso toliko odvisni od tipologij, čeprav podobno kot policija dokaj uporabljajo legalne tipološke pojme, ki pretežno izhajajo iz kazenskega prava in meril kot so priložnost, ponavljanje, popravljivost, itd. Čeprav tudi vzročnost ni nepomembna za delovanje vseh treh, bi vendarle lahko rekli, da je tipiziranje pri teh mehanizmih družbenega nadzorstva dokaj odvisno od dejanja in relativno manj od osebnosti storilca. Toda osebnost postaja čedalje bolj pomembna, bolj ko se v kazenskem postopku odloča o deviantovi krivdi in odgovornosti. Pri tem pa kličejo na pomoč tudi nepravne stroke in izvedenstvo.

Glavna tipološka prizadevanja za praktično rabo se razvijajo zaradi resocializacije. Le-ta pa potrebuje znanje tako o etiologiji kot o tretmanu in čedalje več je zahtev, da naj bi tipologija na tem področju obsegala oboje, torej integrirano znanje, ustvarjeno za korekcijo, z ustreznimi modeli poboljševanja.

Klasificiranje za resocializacijo pa zadeva področja kriminologije, penologije, sociologije, andragogike, socialnega dela, psihologije in psihiatrije, organizacije in razne druge specialnosti. Z njimi skušajo pojasnjevati »kriminalno osebnost« in predvidevati tudi ukrepe poboljševanja oz. človekovega spreminjanja. S tipiziranjem in klasificiranjem se hkrati začneja diagnoziranje in prognoziranje in različna multidisciplinarna prizadevanja za vplivanje na osebnost. Zato velja pri tem opozoriti tudi na deontološko plat tega vprašanja, ki neredko ustvarja dvome v rabo različnih prilagojevalnih tehnik, sredstev rehabilitacije in drugih ukrepov za prav določeno oblikovanje posameznika.

Pri tem seveda prihajajo v poštev tudi razne klasifikacije, ki nastajajo v psihologiji, psihiatriji, sociologiji pa biologiji in medicini in še kje, ki so uporabljive za kriminološko in penološko tipiziranje ali ustvarjanje stereotipov. Z njihovim sodelovanjem, ob preučevanju vedenja posameznika, njegove zgodovine, življenjskega stila in osebnostnega vzorca, postaja človek čedalje bolj prozoren in uvrščen v ustrezni model, ki mu določa tudi ustrezno obravnavanje in dopolnjevanje osebnega primanjkljaja. Cilj poboljševanja tudi s pomočjo tipologij in klasificiranja je potemtakem nekakšno »osebnostno rekonstruiranje

nje»,⁴⁷ ki se nadaljuje tudi v morebitnem tretmanu na prostosti, ob ukrepih postpenalne pomoči ali še kako drugače.

Klasificiranje v strokah, ki smo jih omenjali ima torej tako pragmatični kot klinični in raziskovalni pomen.

8. Perspektive

Ob raziskovalnem delu o tipologijah in klasificiranju, ob pisanju o razvrščanju ljudi v skupine na splošno in deviantov še posebej in ob razmišljanjih, kakšen je sploh domet te, zlasti kriminološke dejavnosti v zvezi z njihovimi prognostičnimi perspektivami, se utrinjajo kot smo videli najrazličnejše misli tako »pro« kakor tudi »contra«. Sicer pa to ni slučaj samo s tipologijami, dvom je danes, posebno v družboslovnih disciplinah pomembno gibalo za napredek in za preseganje včerajšnjega. Temu se ne kaže odreči in v nezaupanju do znanega se kaže tudi napredek, ki je več kot očiten tudi v tipologijah. Ta ni toliko viden samo v razvrščanju tipov deviantov, teh je navsezadnje toliko kolikor se jih izmislimo (v tem je tudi eden izmed očitkov), poglavitno je, da se je v zadnjih letih razvila izredno kritična tipološka metodologija, s katero skušajo ustvariti več od tistega, kar je bilo znanega doslej. Hkrati pa metodološki zahtevki in merila zaostrejujejo vrednost obstoječih klasifikacij in postavljajo v določenem pomenu tudi kriterije, kaj tipologija sploh še je, in kaj ni več.

Če je torej tako, potem staro tipološko in klasifikacijsko znanje kaže bolj na zgodovinski razvoj razvrščanja všteti znanje in obvladovanje instrumentarija tistih, ki so ga uporabljali. Oboje tudi danes še ni za odmet, toda napredek je očiten kljub pomislekom, ki smo jih naštevali. Pri vsem tem pa se postavlja vprašanje, kaj z razvrščanjem (četudi z morebitnimi stereotipi) v prihodnje, ali več ali manj pričakovanj od njega kot doslej, in kaj si z njim sploh obetati?

Ker je prognoziranje danes postalo pomembna dejavnost na prenekaterih področjih, ne bo odveč navesti nekaj misli o tem vprašanju za prihodnost. Tako npr. menijo:

— pogostnost in intenzivnost kriminalnega vedenja naj bi bila bolj kot doslej upoštevana v katerikoli solidni, zlasti etiološki klasifikaciji storilcev, predvsem pa naj bi razločevala relativno homogene kriminalne kariere;⁴⁸

⁴⁷ Megargee/Bohn, s. 176.

⁴⁸ Hood/Sparks, s. 140.

— posebna pozornost naj velja tipologijam mladoletniških prestopnikov, ki naj bi poskrbele za različnostno obravnavanje⁴⁹ tako klinično, kot ambulantno, svetovalsko ali še kakšno drugo;

— pri ustvarjanju tipologij se morajo upoštevati: klasifikacijski temelji, celokupna klasifikacija kriminalne kariere, telesne in antropometrične značilnosti, demografske posebnosti, psihiatrična in psihološka diagnoza, osebni podatki z rabo multivariantnih statističnih tehnik,⁵⁰ itd.;

— ni mogoče spregledati, da so različni tipi kaznivih dejanj storjeni od oseb, ki so v psihološkem smislu različnih tipov.⁵¹ Prav iz tega so izhajali nekateri ugovori, ki so očitali tipologijam deviantov, da kot temelj razvrščanja preveč uporabljajo kaznivo dejanje;

— pozitivni tretmantski programi, izhajajoči iz ustreznih klasifikacij naj bi se izogibali metodam, ki povzročajo pohabljanje ali t. i. razstavljanje (osebnosti), sterilizacijo, kastracijo, javno sramotenje, škodljive posege, (npr. psihokirurgija), travmatična rehabilitacijska lotevanja,⁵² itd. Četudi je posameznik uvrščen v enotno tretmantsko kategorijo, naj se zanj vendarle uporablja kolikor toliko individualizirana in njemu prilagojena terapija, kar posebno velja za zmanjševanje recidivizma;

— če pride do deklasifikacije, naj se uporabljajo druga, ne pa ista merila. S tem v zvezi je vsakomur treba pomagati njemu prilagojeno in to konkretno ter specifično, kar je tudi odvisno od zanesljivosti podatkov, sposobnosti diagnostikov in poštenosti klasifikatorjev.⁵³

Klasifikacijski sistemi bodo torej še naprej potrebovali veliko teoretičnega in empiričnega raziskovalnega dela. Kakršnikoli že bodo, ne bodo mogli odpraviti negativnih plati stigmatizacije in stereotipizacije. To dvoje bo ostalo, ker je tipiziranje sredstvo družbenega nadzora in sicer predvsem lahko njegova negativna posledica, immanentna vsaki kršitvi, ki jo je posameznik storil. Tovrstna »individualizacija regiranja«, četudi bo še tako povezana z etiologijo in tretmanom, bo še vnaprej ostala in se vezala na vprašanje, zakaj sploh tipologija?

⁴⁹ Beker/Heyman, s. 45.

⁵⁰ Megargee/Bohn, s. 108—110.

⁵¹ Eysenck et al, s. 178.

⁵² Palmer, s. 248.

⁵³ Toch, s. 17.

Sklep

Ta sestavek glede na, lahko bi rekli v zadnjem desetletju, naraščajoče pisanje o razvrščanju ljudi, nikakor ne more biti popoln pregled stališč, dosežkov in nasprotujočih si mnenj o klasifikaciji in tipologijah deviantov. Če je uspel predočiti kontraverznost preučevanja problematike je dosegel svoj namen. Kajti v tipologijo se včasih vlaga veliko zaupanje, medtem ko se po drugi strani ne verjame kaj dosti vanjo, nikjer pa ne opuščajo razvrščanja kot sredstva za reševanje prenekaterih vprašanj, tako v etiologiji kot tretmanu, tako v preveciji kot v represiji, tako v policijskem kot v kasnejšem kazenskem postopku, itd. Tudi v znanostih kot so kriminologija, penologija, viktimologija, kazensko pravo, psihologija, psihiatrija in še marsikje naraščajo različni predlogi za oblikovanje razvrščanja ljudi za potrebe, ki jih le-te imajo pri obravnavanju tako teoretičnih kot praktičnih vprašanj. Kljub dvomom o dovršenosti tipologij in klasifikacij jih nikjer niti ne zanemarjajo, niti ne opuščajo, povsod se jih oklepajo kot nečesa, kar potrebujejo. Zato so prav zaradi morebitne ambivalentnosti, ki jo ustvarjajo toliko bolj privlačne in se kažejo kot nekakš up za rabo na področjih, ki smo jih omenjali.

Bila bi izjema, če se ob razvrščanju ljudi in njihovih ravnanj ne bi pojavljala razna deontološka in moralno-etična vprašanja, na katera velja opozoriti tudi v tem sklepnem delu. Klasifikacijski sistemi namreč omogočajo, razvijajo in utrjujejo nadzorstvo⁵⁴ nad ljudmi. Tipologizaciji in klasifikaciji sledi strategija nadzorstva, kolikor obe nasploh izhajata iz nje, ker je na ta način laže obvladovati »objekt« in ga seveda tudi obravnavati, etiketirati, poboljševati, itd. To pomeni, da je navsezadnje neizbežno nadzorno sredstvo. Nadzor je v vsakem primeru, če ne redna sestavina pa vsaj končna posledica kakršnegakoli ugotavljanja vzročnosti in tretmana, razvrščanje pa zagotavlja boljše nadzorovanje, brez katerega ne more obstajati nobena človeška dejavnost. Zato sta si razvrščanje in nadzorovanje zelo blizu. Toda tako kot nadzorstva oz. nadzorovanja, tudi razvrščanja ne moremo obsojati kar a priori. Kajti nadzorstvu se ne moremo odpovedati. Vprašamo se le lahko, kakšno je in kaj je njegov namen. Zato bi navsezadnje težko pristali na relativno skrajno trditev, da je klasificiranje vedno »institucionalizirani rasizem,

⁵⁴ O tem glej tudi Szasz v Breckenridge, s. 47.

klasizem in nepraktična uporabljivost»⁵⁵ čeravno ekstremistični pogledi vendarle vsebujejo vsaj kanec resnice. Canepa⁵⁶ pravi: »Ustvarjanje kriminalnih tipologij nima nobenega znanstvenega cilja. Tipologije, ki so praktično koristne za tretman, gotovo prispevajo k stigmatizaciji in etiketiranju. Samo nekatere vidike tipoloških raziskav lahko uporabljamo v okviru znanstvene kriminologije v tem smislu, da jih lahko vključimo v raziskovanje potez osebnosti in kriminalnih karier.«

Nekateri in ponekod pa si od kriminoloških klasifikacij vendarle marsikaj obetajo, zlasti v zvezi s preučevanjem posameznikovega kriminalnega vedenja, pri omejevanju kriminalnosti in pri oblikovanju teorij.

⁵⁵ Prav tam, s. 50.

⁵⁶ Canepa, s. 625.

Res je, da so čisti klasifikacijski sistemi zelo redki in če je to tako, potem jih gre uporabljati z dvomljivostjo, s korekturami in prilagajanjem, kar seveda pogosto vnaša več zmede kot reda v razvrščanje, v dopuščanje izjem in odstopanja, kar je lahko večkrat bolj škodljivo kot ne.

Raziskav o klasifikacijskih sistemih je v posameznih delih sveta več (npr. v ZDA, ZRN itd.) kot v drugih, kar seveda ni slučajno, kajti oboje se povezuje s teorijami, ki so prav tako številnejše ponekod kot drugod. Temu se ni treba čuditi. Kjer je več znanja in več denarja, tam je tudi več raziskovanja in s tem seveda tudi več poskusov razvrščanja. Tega pa bi lahko ocenjevali po njegovi kakovosti in namenu. Kot je poudarjeno, pa o tipologijah sploh še ni izrečena zadnja beseda. Toda ali jo je sploh mogoče pričakovati?

Rokopis končan 12. junija 1985.

LITERATURA

1. Abrahamsen, D.: *The Psychology of Crime*. New York: Columbia University Press, 1960, 358 s.
2. Beker, J., Heyman, D.: A Critical Appraisal of the California Differential Treatment Typology of Adolescent Offenders. *Criminology*, London 10 (1972) 1, s. 3—59.
3. Breckenridge, J.: Interpersonal Maturity Level Classification: The Creation of a Conundrum. *The Journal of Forensic Psychology*, Dallas 7 (1975) December, s. 39—50.
4. Canepa, G.: Kriminalna ličnost i tipologija delinkventata. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 11 (1973) 3, s. 419—426.
5. Canestri, F.: Kriminalna ličnost i tipologija delinkventata. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 11 (1973) 3, s. 448 do 454.
6. Chaiken, M. & J.: Offender Types and Public Policy. *Crime and Delinquency*, London 30 (1984) 2, s. 195—226.
7. Clinard, M.: *Sociology of Deviant Behavior*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1965, 698 s.
8. Dessaur, C. I.: *Foundations of Theory-Formation in Criminology*. The Hague: Mouton, 1971, 152 s.
9. Eysenck, S. B. G. [et al.]: Personality and the Classification of Adult Offenders. *The British Journal of Criminology*, London 17 (1977) 2, s. 169—179.
10. Glaser, D.: *Adult Crime and Social Policy*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1972, 128 s.
11. Goldaber, I.: A Typology of Hostage-Takers. *Police Chief*, Gaithersburg 46 (1979) 6, s. 21—22.
12. Grapin, P.: *L'anthropologie criminelle*. Paris: Presses Universitaires de France, 1973, 125 s.
13. Hood, R., Sparks, R.: *Key Issues in Criminology*. London: Hood, Sparks, 1970, 256 s.
14. Igošev, K. E.: Osnovnye aspekty i vidy tipizacii ličnosti prestupnika. *Sovetskoe gospudarstvo i pravo*, Moskva (1975) 6, s. 66—74.
15. Kobe, P.: Tipološke klasifikacije delikvenata u modernoj kriminologiji i krivičnom pravu. *Narodna milicija*, Beograd 12 (1959) 3, s. 7—29.
16. Megargee, E.: Directions for Further Research. *Criminal Justice and Behavior*, London 4 (1977) 2, s. 211—216.
17. Megargee, E.: Empirically Determined Characteristics of the Ten Types. *Criminal Justice and Behavior*, London 4 (1977) s, s. 19—210.
18. Megargee, E.: The Need for a New Classification System. *Criminal Justice and Behavior*, London 4 (1977) 2, s. 107—114.
19. Megargee, E., Dorhout, B.: Revision and Refinement of the Classificatory Rules. *Criminal Justice and Behavior*, London 4 (1977) 2, s. 125 do 148.
20. Mezger, E.: *Das Typenproblem in Kriminologie und Strafrecht*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1955, 30 s.
21. Middendorff, W.: Neue Erscheinungsformen der Gewaltkriminalität — zugleich Versuch einer Tätertypologie. *Kriminalistik*, Hamburg 27 (1973) 11, s. 481—493.
22. Milosavljević, P.: Pogled na tipologiju delinkvencije sa osvrtom na strukturi delinkventove ličnosti. V: *Psihopatske ličnosti*. IV. Zagreb: Psihijatrijska bolnica Vrapče, 1972, s. 199—206.
23. Overall, J. E. [et al.]: Validity of an Empirically Derived Phenomenological Typology. *Mental Health Digest*, Washington 4 (1972) 11, s. 13—20.

24. Saharov, A.: Ličnost' prestupnika i tipologija prestupnikov. *Socialističeskaja zakonnost'*, Moskva (1973) 3, s. 19—24.
25. Szabo, D.: Typologie psycho-sociale et ses applications criminologiques. V: *Aktuelle Kriminologie*. Hamburg: Kriminalistik Verlag, s. 97—113.
26. Toch, H.: The Care and Feeding of Typologies and Labels. *Federal Probation*, Washington 34 (1970) 3, s. 15—19.
27. Vouk, V.: Tipovi prestupnika. *Naša zakonitost*, Zagreb 24 (1973) 11, s. 769—776.
28. Warren, M.: Classification of Offenders as an Aid to Efficient Management and Effective Treatment. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, Baltimore 62 (1972) 2, s. 239—258.
29. Wood, A. L.: Ideal and Empirical Typologies for Research in Deviance and Control. V: *Faces of Delinquency*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1972, s. 137—142.
30. Žarikov, V.: Kriminologičeskoe značenje tipologii ličnosti. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, Moskva (1978) 8, s. 131—135.

Seznam literature pripravila M. Milenković

UDC 343.91
343.931

Differentiation of Criminal Offenders

Pečar, dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

Methodological considerations on the distinction of criminal offenders have increasingly gained ground in the last ten years. Their purpose is not only to consolidate criteria for various typologies and classifications but also to contribute to more efficient use of these instruments, especially in criminological typification.

A history of these endeavours points to the various attempts and stages which influenced the differentiation and contributed to its formation and applicability. Yet, the criteria for classification and typology of offenders have been lately increasingly exacting; they include more and more data and aim to serve many-sided purposes. Differentiation is increasingly supported by theories and tries to avoid stereotyping. Treatment classifications are notably at the center of attention although it is considered,

on the other hand, that it is hard to expect that they could ever be empirically proved and adequate.

All this gives rise to certain criticism which contributes to the improvement of criteria for a sound typology. On the other hand it indicates certain caution against the use of these typologies, especially because of the possibility of stigmatization and labeling. For this reason typologies and classifications are in fact like a sort of instrument of social control, causing all possible consequences arising from it, in spite of ultimate well-intentionedness and positive expectations.

Nevertheless, no profession dealing with deviance can disregard typologies and classifications. Consequently, this gives rise to question of what differentiation system is needed in the future.